

AERE PERENNIVS

**Verslagen en Mededelingen uit het
Medisch-Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit**

No. 6 - Januari 1972

Uitgave van het

*Medisch-Encyclopaedisch Instituut
van de Vrije Universiteit*

van der Boechorststraat 7
Amsterdam-Z
T. 020-482702

Redaktie : Prof. Dr G.A. Lindeboom

Inzendingen voor Aere Perennius
worden gaarne ingewacht aan het
redaktie-secretariaat p/a
Mej. C.M.T. Kermer,
Medisch-Encyclopaedisch Instituut VU,
van der Boechorststraat 7
Amsterdam-1011

AERE PERENNIUS

Verlagen en Mededelingen uit
het Medisch-Encyclopaedisch Instituut
van de Vrije Universiteit

No. 6

januari 1972

VERBAND EN VERBINDEN*

door

Dr J. H. Sypkens Smit

Zolang het mensdom bestaat is er ook op de een of andere manier bij het voorkomen van wonden wondverzorging toegepast. Zelfs in het dierenrijk komt men incidenteel gevallen tegen, waarin het dier zich tracht te helpen door aflikken, het aanbrengen van een stijfwordend kleiverband bij botbreuk, of door het stoppen van plantenbladeren in een bloedende wond: deze waargenomen gevallen zouden aanleiding kunnen geven tot een discussie over instinct en verstand !

Bij de natuurvölker kan men het gebruik van allerlei natuurvoortbrengselen: bladeren, schors, hars, zaagsel, aarde en wat niet al, tegenkomen. In praehistorische tijden zal het ook wel niet anders geweest zijn. Enkele toevalsvondsten van linnen vezels, zetmeelkorrels, plantenbladeren en mensenharen suggereren sterk, dat we met verbandresten of een restant van een doktersvoorraadje te doen hebben (zoals bij de vondst van een platte bronzen doos in Sleeswijk-Holstein).

Iets meer weten we uit Egypte dank zij het onderzoek van verschillende mummies, enkele vondsten van beenspalken en teksten uit medische en literaire papyri. Wij leren er uit, dat de verbandkunst opeen niet onaanzienlijke hoogte stond, dat er reeds Eerste Hulp kistjes waren en wonden werden verbonden met linnen van verschillende kwaliteiten. Aan groepen arbeiders was dikwijls een arts toegevoegd, een soort bedrijfsarts.

Assyrische kleitabletten verraden, dat ook in Mesopotamië zacht linnen na chirurgische ingrepen gebruikt werd.

Dat de Homerische helden meermalen hulp boden, dan wel zelf

* Voordracht, gehouden voor de Medisch-Historische Club op 22 mei 1971.

hulp behoeften, spreekt vanzelf voor wie de vaak levendig geschetste oorlogsverwondingen in de Ilias kent. De vele pijl- en speerverwondingen zullen dikwijls snel ingrijpen gevraagd hebben. Sommige scènes staan verbeeld op vazen en gemmen.

Doelbewust wetenschappelijk is Hippocrates, die al weer vele eeuwen later enigermate uitweidt over de werkplaats van de arts en in zijn geschrift over de fracturen over verband schrijft. Allerlei zaken die ook wij van belang achten worden aangestipt: de noodzaak van reinheid, zachtheid, juiste afmetingen; het snel, regelmatig en pijnloos aanleggen zonder snoeren. Linnen compressen worden splènes of mil-tjes genoemd, een uitdrukking die vele eeuwen in zwang blijft. Zelfs wordt er nog gewaarschuwd tegen het gebruik van verbanden, die meer imponeren dan nuttig zijn.

Bij de Romeinen is het Celsus die enige regels aan het verband wijdt en het linnen (linum; Engels: lint) aanprijst. Windsels heten fascia lintea. Lapjes: linamenta. Wat de Fransen Charpie noemen is eigenlijk als woord afkomstig van "linamentum carptum", wat uitgeplukt linnen betekent en onderscheiden werd van "linamentum abrasum", het door schaven ontstane pluksel.

Via Oreibasius bezitten we uittreksels uit de verbandleer van Heliodorus, die in Trajanus' tijd in Rome praktiseerde. Hij werkt met één- of meerhoofdige windsels en gaat op allerlei specifieke verbanden in met mooie namen zoals: het bootje van Diokles en de rhombus van Hippocrates, de kreeft, etc. In de middeleeuwen al worden vele van die verbanden obsoleet.

Interessant is voor de geschiedenis der verbandleer Soranos uit Ephesos, ruim 100 n. C., omdat hij een verbandleer schreef waarvan illustraties waarschijnlijk als enige leerboek-afbeeldingen, zij het zwaar verbasterd, nog kunnen worden teruggevonden in een Florentijns handschrift uit de 9de eeuw.

Welhaast vanzelfsprekend is ook bij Galenus een en ander over verband te vinden, met name in het boek "de fasciis". Behalve dat ook hij zegt niet gediend te zijn van verbanden, die theaterachtig zijn, vermaant hij ook een niet op bloed gelijkende kleur te kiezen voor zijn verband. Hij wijst tevens nadrukkelijk op de noodzaak van het goed beschermen van drukplaatsen (oksels).

Paulus van Aegina (625-90 n. C.) uit de Hellenistische tijd noemt naast linnen ook fijn wollen windsels; verder tampons om de wonden open te houden en wondcompressen.

Van de verbandleer van de Arabieren kan niet veel gememoreerd worden. Gezien het enorm gebruik van het brandijzer zal de wondbehandeling, dus ook de verbandleer, wel een grote plaats hebben ingenomen

in de praktijk. Vele zalf- en poederrecepten zijn dan ook bewaard gebleven. Ettering leek eeuwen lang een *conditio sine qua non*. Om de etterende wonden open te houden of nog steviger te laten suppureren, gebruikte men allerhande vormen van charpie: in de vorm van wieken, tentae (pitvormige stukken), turundae (nootvormige), penicilliae (paddestoelachtige) of ook wel hele compressen (pressurae of splenia).

Het tweede bedekkende wondverband bestond oorspronkelijk uit ganzeveren; vandaar de naam ervoor "plumaceoli" (later pulvilli en plagulae). Op den duur werden ze wel vervangen door sponzen.

Onder de vele artsen uit de middeleeuwen vallen op: Theodoric (1260) en Henri de Mondeville (1300). De eerste verklaarde, dat wonden zonder ettering tot genezing konden komen. In een fraai Leids handschrift komen talloze illustraties van verbinden voor. De andere grootmeester (Mondeville) was de mening toegedaan, dat ettering geen noodzakelijkheid was. Deze chirurg van Philips de Schone schreef een weliswaar wijdlopig, maar in wezen toch uiterst belangwekkende verhandeling over de chirurgie, waarin vele rake uitspraken ook de hedendaagse arts kunnen treffen.

Maar hoe bekend bovengenoemde artsen ook mochten zijn, de Franse chirurg Guy de Chauliac, in het voetspoor van Galenus voorstander van wondettering, vond de grootste aanhang. Guy vergat de fraaie uitspraak van De Mondeville, dat God Zijn scheppingskracht niet uitgeput had met Galenus te creëren!

Guy is één der eerste west-europese artsen, die het gebruik van katoen aanbeveelt - hem natuurlijk uit de Middellandse zeehandel bekend.

Vele practici zoals Yperman, Scellinck, Brunshwig en Von Gersdorff waren nog te noemen. De laatste gebruikte varkensblazen bij amputaties, zoals op een aardige houtsnede te zien is. Peter Von Ulm uit Heidelberg nam zijden doeken in vrouwenmelk gedoopt bij het bedekken van schedelwonden.

Boeiende figuren zijn ook Paracelsus en Ambroise Paré. Paracelsus had een diep vertrouwen in het eigen herstel vermogen van de natuur en begreep dat men het wondverloop meer moest begeleiden dan erin ingrijpen. Paré (1510-90), de grondlegger van de militaire geneeskunde, toonde zich een toegewijd legerarts, die het begrip van de beperktheid zijner handelingen gelovig en bescheiden onder woorden bracht in het bekende: "Je le Pansay, Dieu le guariest".

De tijd van Vesalius, die zo veel vernieuwing bracht, gaf ook de stoot tot het drukken van nieuwe instructies in de verbandleer. Hier vallen de namen van Guido Guidi, Pierre Dionis, Verduc en Belloste. De laatste werd weer beïnvloed door de Italiaan Caesar Magatus

(1579-1647), een belangwekkende persoonlijkheid, die het natuurlijke wondverloop nadrukkelijk propageerde in zijn geschrift: De rara Medicatione vulnerum seu de vulneribus raro tractandis (1616, 1676 en 1733 uitgegeven). Hun aller geschriften werden over Europa verspreid en meermalen vertaald. In Nederland behandelde Salomon van Rustingh (+ eerste helft 17de eeuw) nog de inhoud van de legerkistjens en verbandtas. Dus de eerste officieel genoemde E. H. B. O. tas !

Deze Frans geörienteerde verbandkenners beïnvloedden de Duitse verbandleer. Het resulteerde in het leerboek der verbandleer van Heinrich Bass (1690-1754), de zoon van een chirurg die later hoogleraar in de anatomie en chirurgie te Halle werd. Ruim honderd jaar bleef zijn "Gründlich Bericht von Bandagen" het standaardwerk waarop talloze medici terugvielen. In Nederlandse vertaling van Ulhoorn bovendien nog verbeterd, is het zeer leesbaar en geeft een goede indruk van wat de chirurgijn in die tijd geacht werd aan verbandkennis en techniek te moeten beheersen. Dat was waarlijk nog niet zo gering. Allerlei soorten verband en technieken passerden de revue, waarbij op menige bladzijde de reinheid werd aangeprezen.

De eerste helft der 19de eeuw zag nog een aantal Duitse verbandboeken het licht. Maar ze gingen in het spoor van Bass dóór, zonder frappante nieuwigheden behalve dan in de afbeeldingstechniek (koperplaten, lithografie). Ook in Nederland verschenen enkele werkjes, die weinig herdrukken beleefden. Steudel wijst nog op een bijzonderheid: de eerste afbeelding van het beroemde Engels pluksel, een aan één zijde geruwd katoenen weefsel.

Halverwege de 19de eeuw komt de grote caesuur in de verbandontwikkeling. Geïnspireerd door Pasteurs ontdekkingen komt Lister met zijn propaganda voor antisepsis om tot aseptisch wondverloop te geraken. Men moet de lektuur uit die tijd lezen om een diep besef te krijgen welk een revolutie deze ontdekkingen ten gevolge hadden. In enkele tientallen jaren zou het hele aanzien der ziekenhuizen en operatievertrekken totaal veranderen. Dat het inzicht toch tijd nodig had om in volle omvang tot ieder door te dringen bewijst de geschiedenis van de gummi operatiehandschoen. Het aanvankelijke motief was slechts de hand te beschermen tegen overgevoeligheid voor sublimaat. Ook het mondmasker werd pas na 1890 als een noodzaak aangevoeld.

Gelijke tred met de anti- en asepsis in de operatiekamer houdt ook de verbandstofontwikkeling. De industriële revolutie speelt eveneens een rol. De katoen-industrie gaat zich machinaal ontwikkelen. Het katoenen windsel gaat het duurdere linnen vervangen. Het bij toeval ontdekte, beter bruikbare, wijdmazige verband doet zijn intree.

De watten gaan ook een geweldige rol spelen, nadat de chirurg von Bruns, in samenwerking met de fabrikant Baschlin, er in slaagt de ruwe watten te ontvetten en vèrgaand te zuiveren. De hele verbandstoffen-industrie op het Europese vasteland komt nu van de grond. In Amerika zijn het de gebroeders Johnson, die de verbandstoffen in het groot gaan verhandelen.

Ook het hardwordende verband, het gipsverband, wordt aanzienlijk bruikbaar gemaakt dank zij de uitvinding van Antonius Mathijssen. In de 20 ste eeuw zal het gipswindsel nog weer verbeterd worden door de firma Lohman, vooral door een snellere droogtechniek in te voeren. Mogelijk wordt het gips eenmaal nog eens door een plastic-achtige stof vervangen, waardoor ook het bezwaar van het gewicht van gips wordt ondervangen.

In ons land werd de vervaardiging en distributie van het verband aanvankelijk nog uitsluitend als een zaak des apothekers gezien. Maar de strijd hierover werd door de apothekers verloren. Utermöhlen was onze eerste grote verbandstoffenfabrikant, die bijzonder betrouwbaar verbandmateriaal op de markt bracht, en dit tot op de huidige dag nog doet. Een op Caesar Magarus geïnspireerd proefschrift van de Officier van Gezondheid Utermöhlen vormde waarschijnlijk de geestelijke grondslag van dit bedrijf. Wereldberoemd is deze fabriek geworden door de uitvinding van het snelverband, dat alle soortgelijke pogingen ver overtroefde.

De pleisters deelden eveneens in de ontwikkeling. Vroeger was het een hele zorg de pleistermassa warm op de huid te brengen. Het was Beyersdorf, die kans zag veel betere emplastra te bereiden door guttapercha en zinkoxyde toe te passen. Ieder onzer kent nog wel de merknaam leuco-plast.

De huidige tijd is er een, waarin veel detailstudies gemaakt worden op het gebied van vezelstructuren, kunststoffen en ook van wat er microscopisch-chemisch-fysisch zich in en om de wond afspeelt. Wat gebeurt er op de contactplaats van wond en verband ? Mede door deze studies zijn allerlei nieuwe verbandmaterialen tot stand gekomen, die als filmen of vliezen de wond bedekken (metalline, viscotex, etc.).

Daarnaast zijn ook de grovere, fixerende verbanden zich revolutionair aan het wijzigen. Allerlei elastische, als een kous rond geweven, weefsels worden nu met verrassende eenvoud om de lichaamsdelen aangebracht, waardoor wondkussens zonder ingewikkelde windseltechnieken uitstekend blijven zitten. Al de trucjes die hierbij nodig zijn, kan men reeds in de jongste verbandboeken beschreven en afgebeeld vinden, waardoor de leer van de windsel- en doekverbanden aanzienlijk ingeperkt wordt en het er naar uitziet, dat veel van wat de huidige artsen-generatie zich daaromtrent eigen moest maken, nu wel als aan de historie toegevoegd kan worden beschouwd.

Panta rhei !

JAARVERSLAG 1969*

Het jaar werd begonnen met de zekerheid, dat binnen enkele weken de nieuwe ruimte in het Gebouw van de Faculteit der Geneeskunde zou kunnen worden betrokken. Veel overleg en voorbereiding waren er aan voorafgegaan, maar op 28 januari kon toch eindelijk verhuisd worden van de Bibliotheek der afdeling Inwendige Geneeskunde, waar het Instituut sinds 1965 was ondergebracht. Onze mooie, nieuwe werkruimten zijn groot en licht, met een prachtig uitzicht op de Hortus.

De officiële opening van het gehele Faculteitsgebouw, waarin het Instituut op de derde verdieping in een, helaas op het laatst nog sterk beperkte ruimte is gehuisvest, vond plaats op 13 februari 1969, in aanwezigheid van de Minister van Onderwijs en Wetenschappen (Veringa).

Personeel

Op 1 januari 1969 waren in dienst:

Prof. Dr G. A. Lindeboom, hoogleraar-directeur

Dr Ö. Bánki, wetenschappelijk medewerker

Mevrouw A. M. Geist-Hofman, wetenschappelijk medewerker

N. Th. de Bruijne, student-assistent

Mej. M. W. Okma, administratief medewerkster

Mej. Okma en de heer De Bruijne verkregen per 1 december eervol ontslag.

Op 1 december traden in dienst:

Mej. C. Jeroense, administratief medewerkster

Mej. D. Marisse, student-assistent

F. Garnier, student-assistent

Seminarie (Studiegroep)

Op 28 januari vond de eerste bijeenkomst van het "Seminarie" (welke later "Studiegroep" werd genoemd) plaats onder leiding van Dr Ö Bánki. Het onderwerp was: De Geschiedenis der Therapie. Daarna volgden nog vier bijeenkomsten, respectievelijk op 11 en 25 februari, en op 11 en 25 maart.

* Door allerlei omstandigheden is de bekendmaking van dit jaarverslag tot onze grote spijt vertraagd.

In de cursus 1969/70 werd weer een studiegroep georganiseerd door Dr Ö Bánki. Het onderwerp hiervan was: Stromingen in het medisch denken in de 19de eeuw. Nu werd besloten deze bijeenkomsten éénmaal per week te houden en wel des avonds van 7 tot 8 uur. In 1969 zijn over dit laatste onderwerp 8 bijeenkomsten geweest, welke in 1970 voortgezet zijn. De eerste bijeenkomst was op 28 oktober. Zeven studenten namen aan deze studiegroep deel.

Refereeravonden

Van de refereeravonden, waarmede reeds in oktober 1967 begonnen was, vond de 11de plaats op 5 februari. Mevr. Geist-Hofman gaf een verslag van een bezoek, dat zij met Mej. Kermer op 26 november 1968 gebracht had aan het 'Institut für Geschichte der Medizin' te Keulen.

De 12de refereeravond was op 19 februari: N. Th. de Bruijne sprak over "De laatste ziekte van Herodes de Grote"

Op de 13de refereeravond, die pas op 25 juni kon plaats vinden, sprak Dr Ö. Bánki over "De geschiedenis van het therapeutisch nihilisme".

De 14de refereeravond werd op 1 oktober gehouden. Gesproken werd door Prof. Lindeboom over "De oude Nijmeegse Universiteit", waarna Mevr. Geist een referaat gaf: "Zur Frühgeschichte der Elektro-therapie des Herzstillstandes" (literatuur: Medizin Hist. Journal 3 (1968), 114.

De 15de refereeravond vond plaats op 11 november. Drs N. Th. de Bruijne gaf een aantal historisch versierde herinneringen aan zijn reis door Klein-Azië: "Flitsen uit Galenus' geboorteland".

Tenslotte werd de 16de (laatste) refereeravond op 19 december gehouden. Prof. Lindeboom sprak toen over "Eijkman", en Mevr. Geist hield een referaat over "Tabes pectoraea" (literatuur: Opuscula Selecta Neerlandicorum V, 263-80).

Medisch-Historische Club

Deze reeds lang bestaande club (zie Aere Perennius No. 1 (1970), die in een winterslaap was geraakt, werd tot nieuw leven gewekt, waartoe uiteraard de nieuwe behuizing van het Instituut aanzienlijk heeft medegewerkt. Op 19 april hield deze club, zoals steeds in aanwezigheid van enkele gasten, haar 11de vergadering in de bibliotheek van het Instituut. De heer C. W. L. Rogge, arts-assistent aan de chirurgische kliniek te Groningen, hield een voordracht over "Ambroise Paré".

De 12de vergadering vond plaats op 18 oktober. Fräulein

Dr. Dr. M. Putscher (van het eerder genoemde instituut te Keulen) sprak toen over "Omne vivum ex ovo". Na afloop werd een medisch-historische film vertoond, welke de Italiaanse farmaceutische firma Le Petit ter gelegenheid van haar 100-jarig bestaan heeft doen vervaardigen en welwillend ter beschikking had gesteld.

Examens Medische Encyclopaedie

Het examen medische encyclopaedie, als onderdeel van het candidaats examen, vond achtereenvolgens plaats op

10 juni	:	145	examinandi
26 september	:	84	"
19 december	:	6	"

Vanwege de talrijke examinandi moest het examen in juni en september schriftelijk worden afgenomen. Daardoor is het mogelijk een indruk te geven over welke kennis een kandidaat in de geneeskunde aan de Vrije Universiteit behoort te beschikken. De bij de beoordeling van de antwoorden aangelegde maatstaven zijn zeer bescheiden. De examen-vragen waren:

juni 1969

1. Vertel iets over de geneeskunde bij de Egyptenaren en over hun geneeskundige literatuur.
2. Wat is de eed van Hippocrates ? En wat is het corpus Hippocraticum ?
3. Wanneer bloeide de Arabische geneeskunde ? Heeft zij de westerse geneeskunde beïnvloed ?
4. Met welke ontdekking begint de ontwikkeling van de moderne fysiologie ? Geef de naam van de ontdekker en de titel van zijn desbetreffende werk.
5. Op welke buitenlandse medische faculteiten heeft Boerhaave grote invloed uitgeoefend ?
6. Noem enkele ziektebegrippen

september 1969

1. Vertel iets over de scholen van Kos en Knidos.
2. Wat weet Ge van Galenus ?
3. Schets in 't kort de weg waarlangs de Grieks-Romeinse geneeskunde West-Europa bereikte.
4. Wat weet Ge van Gerard van Swieten ?

5. Vertel iets over het begrip ziekte-oorzaak.
6. Wat weet Ge van het begin van het klinisch onderwijs in West-Europa ?

Buitenlandse gasten

Op 9 mei bezochten, ter gelegenheid van het 3de Internationale Congres van Medisch Bibliothecarissen, een aantal deelnemers van dit congres het Instituut. Het waren elf bibliothecarissen, die uit Amerika, Engeland, Ierland, Zweden, Frankrijk, Duitsland, Israël en Marokko kwamen. Hierbij werden contacten gelegd en er werden overdrukken uitgewisseld.

Op 6 september ontvingen we bezoek van Dr G. Achiwa uit Japan, die reeds vroeger Prof. Lindeboom had bezocht. Dr Achiwa heeft in 1969 in het Japans een boek over Boerhaave het licht doen zien, getiteld: Herman Boerhaave, 1668-1738; his life, thought and influence upon Japanese medicine in the period of Dutch learning. Prof. Lindeboom schreef hierin een voorwoord.

Op 18 oktober bezocht Fräulein Dr. Dr. M. Putscher uit Keulen het Instituut, bij gelegenheid van haar voordracht voor de Medisch-Historische Club.

Voordrachten

Van 4-6 maart 1969 gaf Prof. Lindeboom aan de Universiteit van Londen een drietal voordrachten over het gemeenschappelijke thema: Boerhaave and Great Britain.

- I. Boerhaave's debt to British science, and British Medicine's debt to Boerhaave
- II. Boerhaave and British Botanism
- III. Boerhaave and Chemistry in Britain

Vervolgens hield Prof. Lindeboom op het 3de International Congress of Christian Physicians, van 16-20 juli 1969 te Oslo gehouden, een voordracht over "Introducing Ethics into the Medical Curriculum".

Dr Bánki sprak op 17 mei op de vergadering van GeWiNa, te Dordrecht gehouden, over "Semmelweis en zijn betrekkingen met Nederlandse tijdgenoten".

Binnenlandse reizen

Ter oriëntatie over voor het Instituut belangrijke naslagwerken, vooral op het gebied der bibliografie, bezocht Mevr. Geist op 16 april

het Biohistorisch Instituut te Utrecht, waar men zeer behulpzaam en gastvrij was.

Dr Bánki bezocht een tentoonstelling van oude medische instrumenten te 's Hertogenbosch, welke georganiseerd was door Kunsthandel Borzo, Verwerstraat 21. Het betrof een verzameling van tandarts J. Breukel.

Zoals ook vroeger (op 12 juli 1967 het Stedelijk Museum te Gouda, op 27 juli 1968 de Boerhaave-tentoonstelling te Leiden), werd ook dit jaar een bezoek gebracht door Prof. Lindeboom en medewerkers van het Instituut, aan een medisch-historisch interessant object, en wel de Chirurgie-kamer te Enkhuizen. Dit vond plaats op 9 juli.

Dr Bánki bezocht de GeWiNa bijeenkomst op 26 oktober te Franeker. Hij herdacht daar met enkele woorden Jelle Banga.

Schenkingen

Onze bibliotheek ontving op 29 april in jaarleen: Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek, 10 delen, hetwelk een onmisbaar naslagwerk is.

Van verschillende zijden werden boeken voor de bibliotheek ten geschenke ontvangen. Zo kregen wij: J. D. H. Widdess. The Royal College of Surgeons in Ireland and its Medical School, en van dezelfde schrijver: A History of the Royal College of Physicians of Ireland.

Prof. Lindeboom schonk op 22 oktober aan het museum van het Instituut een oude vlamfotometer van + 1946.

Mej. Kermer verrijkte het museum met een beeldje van Asclepios, dat zij meebracht uit Griekenland.

De heer D. Laméris uit Utrecht schonk ons, ten behoeve van het museum, vijf door hem vervaardigde vergrotingen van foto's, die hij in Griekenland maakte. Deze werden op 27 augustus in de vitrines op de gang geplaatst.

Stichting Historia Medicinae

Op 6 december 1967 werd opgericht de Stichting Historia Medicinae. Zij heeft tot doel de bevordering van de wetenschap van de geschiedenis der geneeskunst in Nederland (zie Aerc Perennius 1, 16). Hiervan werd op 19 april 1969 in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde melding gemaakt, waarbij men uitgenodigd werd om als donateur toe te treden. Zeven donateurs traden toe.

Voorzieningen

Door de welwillende medewerking van Prof. Dr H. K. Oosterhuis.

directeur van het Gebouw der Medische Faculteit, kreeg het Instituut de beschikking over een kamer op de tweede verdieping ten behoeve van de fotografie. In de loop van het jaar werd deze kamer geleidelijk aan ingericht.

Dienstverlening aan anderen

Gedurende het jaar 1969 werd ook voldaan aan vele verzoeken om inlichtingen of literatuuropgaven, o. a. over: colostomie, abortus, aphorismen van Hippocrates, Nederlandse chirurgijns en artsen, die in India hebben gewerkt en over promoties in vroeger eeuwen.

De bibliotheek ruimte, die zich goed leent voor vergaderingen, werd voor dat doel meerdere malen beschikbaar gesteld, onder andere aan filosofen, longartsen, en aan het Oranje-Groene Kruis.

Publikaties

Prof. Dr G. A. Lindeboom:

1. Het lesrooster van het Athenaeum te Harderwijk voor het zomerseizoen van het jaar 1646. Bijdragen en Mededelingen der Vereniging Gelre LXIII (1968), 99-102.
2. Boerhaave in Harderwijk. Ibid. 103-17.
3. Boerhaave and his Italian Correspondents. XXI Congr. Intern. di Storia della Medicina Siena. 22-28 sept. 1968, 476-88.
4. De magie van het dieet. Ned. T. Geneesk. 113 (1969), 362-4.
5. Medical Ethics in Medical Education. The Responsibility of the Christian Physician in the Modern World (3rd Int. Congr. of Christian Physicians, Oslo, 16-20 July 1969).
6. Het eerste lesrooster (1656) van de Kwartierlijke Universiteit te Nijmegen. Numaga XVI (1969), 395-401.
7. De medische ethiek in de branding. Geloof en Wetenschap 67 (1969), 11, 213-26.

REFERATEN

Verborgene correspondentie aan Theodorus Tronchin.

In het 49 ste Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum, (1957), 96-109, is een artikel verschenen, getiteld:

De papieren uit de zolderbalken of Dr Theodorus Tronchin en Jacob van Ghesel, door Mej. Dr I.H. van Eeghen.

Uit dit artikel blijkt hoe men soms op merkwaardige wijze medisch-historische gegevens kan ontdekken. De schrijfster vertelt hierin over de vondst van beschreven papieren in de zolderbalken van het huis Oudezijds Voorburgwal 316 te Amsterdam.

Bij de restauratie van dit huis in 1956 kwamen papieren te voorschijn, welke bij de eerste verbouwing in 1786 gebruikt waren als vulmateriaal voor gescheurde en vermolmde balken (stopverf was destijds zeer duur). Bij nadere inspectie bleken de papieren brieven te zijn, die in alle balken, stijf opgerold, aanwezig waren.

Nadat men met veel moeite meerdere stukjes eruit gehaald had, bleken het afschriften te betreffen van brieven van Mr Jacob van Ghesel aan Dr Theodore Tronchin.

Jacob van Ghesel was een zwager van Tronchin (de vrouw van Jacob van Ghesel was een zuster van Tronchin's echtgenote, resp. Clara en Helena de Witt).

Dr Tronchin (1709-81), leerling van Boerhaave, heeft in Amsterdam 24 jaar de medische praktijk uitgeoefend. Zijn patienten behoorden veelal tot de gegoede stand. Hij wordt in dit artikel geschetst, naar een studie van Dr A. Geyl, als een man, die strevend naar macht in conflict kwam met onder andere de chirurgijns, die de verloskunde uitoefenden, en in de behandeling van zijn patienten een wisselend succes gehad schijnt te hebben: hij zou opvallend veel patienten verloren hebben, zodat hij wel de "ambassadeur van de dood" werd genoemd.

Hij was een voorstander van de variolatie. Toen zijn jongste zoon aan pokken leed, heeft hij zijn oudste jongen met verzwakte mensenpokken ingeënt.

Tot veler grote verrassing heeft hij, ondanks zijn grote en lucratieve praktijk, Amsterdam omstreeks begin september 1754 plotseling verlaten. Hij vertrok met stille trom en overhaast naar Genève, met medeneming van slechts 12 hemden en één costuum. Zelfs aan het Collegium Medicum, waarvan hij lid was, heeft hij geen bericht van vertrek gestuurd. Wat de reden van dit plotselinge vertrek is geweest, is nimmer volkomen duidelijk geworden. Hij schijnt zich wel eens in negatieve zin te hebben uitgelaten over de politieke toestand in de Republiek,

maar dit kan toch niet de directe aanleiding geweest zijn.

De gevonden brieven (copieën) nu handelen over zakelijke aangelegenheden, die Tronchin niet meer heeft kunnen regelen. De opdracht tot afwikkeling hiervan gaf hij aan zijn zwager Jacob van Ghesel.

Uit de brieven blijkt, dat van Ghesel het huisraad, het rijtuig en ook de juwelen heeft moeten verkopen en voorts nog een aantal openstaande rekeningen moest voldoen. Uit de rekeningen blijkt, dat Tronchin een vrij dure huishouding had. De slager en de poelier hadden aan hem een goede klant! Bovendien moesten de verschuldigde honoraria van de debiteuren, zijn vele patienten, nog geïnd worden. Toentertijd was het gewoonte, dat een arts éénmaal per jaar de rekening presenteerde. De tarieven varieerden, voorzover na te gaan, van 12 stuivers tot één gulden per visite. Sommigen betaalden zelfs meer dan een gulden, zoals bijvoorbeeld Thomas Hope, die f 1,50 per visite betaalde. Voor de inning van deze rekeningen huurde van Ghesel een knecht, die betaald werd door middel van fooien van de patienten.

Naast de zakelijke correspondentie zijn er ook brieven, waarin Jacob van Ghesel aan zijn zwager schrijft over zijn gezin en over zijn familie, en vertelde hij bovendien over het plaatselijke nieuws. Hieruit kan men opmaken, dat van Ghesel een onderhoudend verteller was, en men kan er tevens uit leren hoe de Amsterdammers omstreeks 1750 leefden.

De gevonden brief-afschriften beslaan een periode van 1754-1757. De brieven, die nu nog in het huis verborgen zijn - de hoge kosten, verbonden aan het bergen van de overige brieven maakten het niet mogelijk deze ook nog tevoorschijn te halen - zullen waarschijnlijk het tijdvak 1757-73 betreffen, want in 1773 stierf Jacob van Ghesel.

In Genève zijn nog vrij veel originele brieven van Tronchin bewaard gebleven en wel bij de "bibliothèque, les archives et le musée de la Réformation de Genève", aan welke instelling in 1937 het omvangrijke archief van Tronchin is geschonken. Daaronder bevinden zich onder andere brieven van Voltaire en Rousseau. Dat hier de brieven van Jacob van Ghesel niet bij zijn, vindt waarschijnlijk zijn oorzaak in het feit, dat de nabestaanden van Tronchin deze niet belangrijk genoeg vonden om te bewaren, zodat wij alleen uit de afschriften van die brieven, gevonden bij de restauratie van het genoemde huis, op de hoogte zijn gekomen van het bestaan ervan.

De medisch-historische waarde van deze merkwaardige vondst is, alles wel beschouwd, betrekkelijk gering, al betekent ze een bijdrage tot de biografie van Tronchin.

Literatuur

- A. Geyl. Dr. Théodore Tronchin. Een karaktertekening. Geneesk. Courant 61 (1907), 16 en 23 maart.
- Dr. Theodor Tronchin [Sudhoffs] Arch. f. Gesch. d. Medizin I (1908), 81-101 en 289-309.
- I.H. van Eeghen. De papieren uit de zolderbalken of Dr Theodorus Tronchin en Jacob van Ghesel. 49 ste Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum (1957), 96-109.
- G.A. Lindeboom. Theodore Tronchin. Ned. T. Geneesk. 100 (1956), 1999-2006 en in Bijdr. Gesch. XXXVI, 49-56.
- Tronchin and Boerhaave. Gesnerus 15 (1958), 141-50.

A. A. G. Ham

TENTOONSTELLINGEN

Van 16 juni tot medio augustus 1971 werd te Hoorn in het Westfries Museum een tentoonstelling gehouden van prenten, getiteld "Hollanders door Japanse bril". Deze bevatte de zogenaamde Nagasaki-prenten uit de 18e en 19e eeuw. Hieronder bevonden er zich twee, die voor de medische historie de aandacht verdienen: 1° een reclameprent voor een Nederlands geneesmiddel, vermeldende:

" Middel van buikpijn genezende"
Apotheek in Holland Huffeland.
Alle tegengifd, braakloop, buikpijn,
uitteering van kindelen wat de gebruik
van dit middel betreft, ...men van zout
water op ... gebruik maken.

2° Een Japans medisch leerboek, waarvan slechts een enkele bladzijde was te bezichtigen.

Het overgrote deel heeft betrekking op afbeeldingen van overheidsdienaren o. a. de gouverneur, compagniesdienaren van de Hollandse factorij (" Roodharige Barbaren"), scheepsbemanning en de vrouw van de gouverneur met zoontje op de arm. Aan deze "gouverneurse" was intussen slechts een zeer kort verblijf op Deshima beschoren, daar vrouwen niet werden toegelaten, en zij dus terstond na aankomst weer moest vertrekken.

De meeste prenten dateren uit de tweede helft van de 19e eeuw. De enkele uit de 18e eeuw beelden veelal schepen af en worden uit een oogpunt van kunst het waardevolst geacht.

De prenten waren afgestaan door het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden.

Ons bezoek aan deze tentoonstelling werd vooral gebracht in de hoop, dat er ook Japanse prenten zouden zijn te zien van Nederlandse geneesheren. De Japanners hebben namelijk herhaaldelijk van de Hollandse dokters tekeningen gemaakt o. a. wanneer zij bezig waren met anatomisch onderzoek. Zo bestaat er een aquarel van een Hollandse arts, die een hangend Japans vrouwelijk secceert.*

C. M. T. Kermer

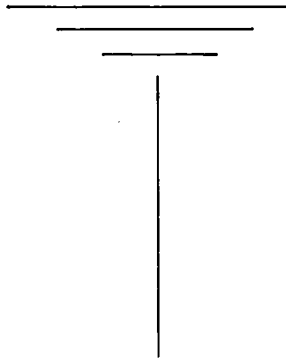
* Zie: Eugen Holländer. Die Medizin in der klassischen Malerei. 3de druk. Fred. Enke, Stuttgart 1923, p. 85 (fig. 55).

Vraagbaak

Zonder de pretentie te hebben op alle vragen op medisch-historisch gebied een antwoord te hebben, wil de redactie toch gaarne trachten zo veel mogelijk inlichtingen te verschaffen aan degenen, die zich daartoe tot haar wenden, in de hoop dat op het Instituut de gewenste informatie te vinden is.

We hadden willen beginnen met een voorbeeld, en daartoe uitgekozen: "Wat is zinkingskoorts?"

Het antwoord bleek echter niet zo eenvoudig te zijn en werd aanleiding voor een kleine studie, welke is uitgegroeid tot een groter artikel van de hand van mevr. A.M. Geist-Hofman, arts, Dr. J.V. Meininger en mevr. Drs. C.M. Verkroost, getiteld: Zinking, zinkingskoorts en zinkingsziekte. Het is verschenen in het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde 116 (1972), 1, 23 – 30.

„Medical and other students are taught to think in terms of Evolution (with a capital E!) - a process of which very little is, and ever will be known with certainty, but which is supposed to explain perfectly why man is just what he is, with all his biological, psychological and even social characteristics and oddities.

*On the other hand the much less remote historical evolution of medicine, about which a good deal of solid knowledge is available is still neglected by medical faculties in many countries". *)*

*) Huldrich M. Koelbring, Basel. The Teaching of Medical History. World Med. J. 17(1970), 3, 49 - 50.

Cursus "Inleiding tot de Geschiedwetenschap der Geneeskunde"

De in het vorige nummer aangekondigde cursus is inmiddels begonnen en tot nu toe naar wens verlopen.

Het aantal deelnemers was boven verwachting groot en bedroeg 40.

Op zaterdag, 2 oktober 1971, werd door Prof. Lindeboom de cursus geopend en het doel en de opzet van de leergang uiteengezet. Mej. Dr I. H. van Eeghen was op 30 oktober door ziekte verhinderd haar voordracht te houden. In haar plaats is Mevrouw E. P. Polak - de Booy, archivaris van het Centraal Register voor Familie-archieven te Utrecht, bereid gevonden een voordracht te houden over archiefonderzoek in Nederland.

Mevrouw Luyendijk bracht voor haar voordracht een aantal anatomische praeparaten uit de Leidse verzameling mede, welke gedurende een aantal weken in de vitrines van het Instituut zijn tentoongesteld.

Deelnemers:

Dr A. H. Borgers Hilversum	P. Eikelenboom Amsterdam
J. D. Branger Bilthoven	A. M. Geist-Hofman Amsterdam
Dr H. Bruch Heemstede	W. C. Geluk Amsterdam
J. Bultman Amsterdam	A. J. M. Hilte Nijmegen
Drs C. Dekker Rotterdam	G. H. Hoogland Utrecht
J. H. M. van Eyk Nijmegen	K. W. Hoogslag Bilthoven
Dr H. L. Houtzager Delft	J. B. M. Rensing Nijmegen
P. W. G. Hund Krimpen a/d IJssel	D. J. B. Ringoir Amsterdam
G. K. Kimsma Amsterdam	C. W. L. Rogge Haren
Dr A. P. C. Knegt Aalst (N. B.)	J. Schouten Amsterdam

J. M. G. Kroft Naarden	Mevr. J. M. E. Soons-Smoor Roermond
Mej. Drs R. J. C. V. ter Laage De Bilt	M. T. C. Speeckaert Roosendaal (N-B).
J. Langeler Utrecht	Dr J. H. Sypkens Smit Hattem
Dr A. M. Luyendijk-Elshout Oegstgeest	C. N. Vreeken Waddinxveen
L. J. W. Mehler Amstelveen	Dr J. G. Vugs Breda
B. Mesander Gouda	Mevr. C. van Walraven Haarlem
K. J. Nanninga Dordrecht	J. W. van Waveren Hogervoorst Leiden
Mej. J. C. van Oostrum Gorinchem	D. Woudstra Kampen
Dr J. M. L. Phaff Leiden	Dr W. A. H. van Wylick Hilversum
E. Reerink Leiden	R. J. Zethoven Zaandam

LITTERAE NOVAE

- H. M. Beumer. Allergie- und Asthmaforschung von Willem Storm van Leeuwen (1882-1933). Die Medizinische Welt 22 (1971), 39, 3-20.
- Ackerknecht, E. H. (1971), Holland im 17. Jahrhundert: medizinisch und kulturell. Gesnerus, 28, 1-6.
- Pies, Eike (1971). Wilhelm Pies. Ein Pionier der Tropenmedizin. Die Waage, 10, 193-6, portr. 2 ill. (referaat volgt).
- Moulin, D. de (1971). Cutting for the stone in the early Middle-ages. Bull. Hist. Med. XLV, 76-9.

INTERNATIONALE CONGRESSEN

I. Chronologische lijst van vroegere congressen

Wellicht doen wij enkelen onder de lezers van Aere Perennius een dienst door een chronologisch overzicht te geven van de tot nu toe gehouden internationale congressen over de geschiedenis der geneeskunde, zoals die georganiseerd zijn door de internationale vereniging voor de geschiedenis der geneeskunde, welker naam veelal in het Frans wordt aangegeven: 'Société Internationale d'Histoire de la Médecine'

I.	België	Antwerpen (7-12 augustus 1920)
II.	Frankrijk	Parijs (1-7- juli 1921)
III.	Engeland	Londen (17-22 juli 1922)
IV.	België	Brussel (9-15 april 1923)
V.	Zwitserland	Genève (20-25 juli 1925)
VI	Nederland	Leiden-Amsterdam (18-25 juli 1927)
VII.	Noorwegen	Oslo (14-18 augustus 1928)
VIII.	Italië	Rome (22-27 september 1930)
IX.	Roemenië	Boekarest (10-18 september 1932)
X.	Spanje	Madrid (22-30 september 1935)
XI.	Joegoslavië	Zagreb-Belgrado-Sarajevo-Dubrovnick (1-13 september 1938)
XII.	Nederland	Amsterdam (14-21 augustus 1950)
XIII.	Frankrijk	Nice-Cannes-Monaco (7-15 september 1952)
XIV.	Italië	Rome-Salerno (13-20 september 1954)
XV.	Spanje	Madrid-Alcala (22-29 september 1956)
XVI.	Frankrijk	Montpellier (22-28 september 1958)
XVII.	Griekenland	Athene-Kos (4-14 september 1960)
XVIII.	Polen	Warschau-Krakau (17-24 september 1962)
XIX.	Zwitserland	Basel (7-12 september 1964)
XX.	Duitsland	Berlijn (22-27 augustus 1966)
XXI.	Italië	Siena (22-28 september 1968)
XXII.	Roemenië	Boekarest-Constantza (31 augustus- 5 september 1970)

II. Het aanstaande congres (Londen 2-9 september 1972)

Het XXIIIe International Congress of the History of Medicine, georganiseerd door 'The British Society for the History of Medicine' en 'La Société Internationale d'Histoire de la Médecine', zal gehouden worden te Londen van 2 tot 9 september 1972. Voorzitter is Dr F.N.L. Poynter, secretaris Dr D. Geraint James en penningmeester Dr A. White Franklin.

CONGRESS THEMES

- A. Relations between British Medicine and Medicine in other Countries
- B. Medicine and Society
Medicine and the State - Systems of medical care - Hospitals - Nursing - Medical Institutions - The Medical Profession - Medical Education
- C. Clinical Medicine
- D. Varia

Algemene informatie

Het congres-bureau is gevestigd:

The International Congress Office The Wellcome Institute of the History of Medicine
183 Euston Road,
London, N.W. 1
England

Inschrijving

Inschrijvingsformulieren worden op aanvraag toegezonden. Deze dienen volledig ingevuld teruggezonden vóór 1 mei 1972 aan het congresbureau, terwijl tegelijkertijd het inschrijfgeld en eventuele bijkomende kosten (tours etc.) dienen te worden overgemaakt.

Het inschrijfgeld bedraagt voor "Delegates" (actieve deelnemers) £ 25. -, voor leden van de International Society of van de British Society for the History of Medicine £ 21. -, voor "Associates " (personen die de " Delegates" vergezellen) £ 18. -.

Annuleringen kunnen geschieden tot 15 augustus 1972, waarbij 10% van het inschrijfgeld wordt afgetrokken van het gestorte bedrag; na deze datum kunnen geen afschrijvingen meer worden aanvaard.

Accomodatie

Deze wordt verzorgd door de London Tourist Board.

Formulieren voor hotel reservering zijn beschikbaar. Er zijn verschillende prijsmogelijkheden. Hotel: £7. - of £ 3.50 per nacht; men kan echter ook logeren in de College Hall, Malet Street, London, W.C.I, tegen een prijs van £ 2. - per nacht inclusief ontbijt. Er zijn 150 éénpersoons zit-slaapkamers beschikbaar. Het is mogelijk daar te verblijven gedurende het congres (7 nachten) voor £ 14. -. Wenst men hiervan gebruik te maken, dan dient £ 14. - gestort te worden niet later dan 20 januari 1972. Men gaat te werk volgens het principe: wie het eerst komt, het eerst maalt.

Er zijn verscheidene belangwekkende toeristische mogelijkheden: Windsor Castle, Stonehenge, etc.

SOCIETE INTERNATIONALE D' HISTOIRE DE LA MEDECINE

De jaarlijkse bijeenkomst werd te Parijs gehouden op 24 april 1971 onder voorzitterschap van Prof. Bariéty. Aanwezig waren de Heren Artelt (West-Duitsland), Sondervorst en Wery (België), Mevr. Pavlova (Bulgarije), de Heren Guerra (Spanje), Bariéty, Dulieu en Coury (Frankrijk), Poynter (Engeland), De Moulin (Nederland) en Simon (Israël).

Na een welkomstwoord geeft de president een beknopt overzicht van de activiteiten van de 'Société' in het afgelopen jaar. Het congres te Boekarest wordt gememoreerd, waarbij hij met plezier terugdenkt aan de ontvangst die de Bulgaren de congressisten hebben bereid, en in 't bijzonder de leden van de S. I. H. M. Hij dankt tenslotte alle medewerkers voor de hulp die hij heeft mogen ontvangen gedurende het afgelopen jaar.

Enige leden, die door de dood ontvallen zijn, worden vermeld: Hans Gertler (Oost-Duitsland), Jean Balmès (Frankrijk), Ladislav Munster (Italië), Armstrong Davison en Alistair Gunn (Engeland), Jésus Yerena (Venezuela), waarna een ogenblik stilte in acht wordt genomen.

De secretaris verzoekt aan de gedelegeerden van de verschillende landen zonder uitstel eventueel overlijden van de leden van de S. I. H. M. te melden, opdat medeleven kan worden betuigd van deze zijde.

Er zijn enkele nieuwe leden aanwezig waaronder uit Nederland: Odon Bánki en Gerhard-Teunis Haneveld.

De penningmeester geeft een overzicht van de financiële situatie, die niet ongunstig is (momenteel meer dan 10.000 Fr. frs in kas). Intussen voldoen toch lang niet alle leden hun bijdrage met die vlotheid, welke wenselijk wordt geacht voor een gezonde financiële basis. Dr I. Simon herinnert er aan, dat de contributie \$ 5.- per jaar is, welk bedrag hij gaarne verhoogd zag met de overmakingskosten, zodat de contributie ook werkelijk geheel ten goede komt aan de vereniging.

Doctor Roger Joris kondigt aan, dat van de zijde van pharmaceutische industrieën (CYBA-GEIGY-SANDOZ) een éénmalige subsidie van 2.000 Zw. frs. (2560 Fr. frs.) ter beschikking wordt gesteld. Het is de bedoeling dat deze som wordt gebruikt voor de publikatie van een verhandeling, die de belangstelling heeft van alle leden van de 'Société'.

Dr. Joris is ook in contact getreden met de C. I. O. M. S. te Genève. De S. I. H. M. is voortaan geaffilieerd met deze organisatie in de kwaliteit van 'membre associé' (september 1970). Stappen zijn ondernomen om te trachten regelmatig subsidies te verkrijgen van de C. I. O. M. S., doch tot op heden is nog niets ontvangen!

VAN SWIETEN-HERDENKING TE WENEN

8 - 10 mei 1972

Van 8 - 10 mei 1972 zal te Wenen een symposium gehouden worden, dat gewijd is aan Gerard van Swieten (1700-72), geboren te Leiden als zoon van een (katholiek) notaris; promoveerde op 3 juli 1725 te Leiden op een proefschrift over de bouw der slagaderen (De arteriae fabrica et efficacia in corpore humano), bleef daarna Boerhaaves colleges volgen en in eigen snelschrift optekenen, en werd in 1745 door de jonge keizerin Maria Theresa naar Wenen geroepen, waar hij niet alleen optrad als lijfarts der keizerlijke familie, maar de universiteit en medische faculteit uit hun verval oprichtte en het gehele gezondheidswezen in de monarchie op een strakke wijze organiseerde. Hij overleed op 18 juni 1772 te Schönbrunn, diep betreurd door zijn grote vorstin.

De grote, nationale betekenis van Van Swieten voor Oostenrijk blijkt uit het feit, dat van de tien ontworpen voordrachten op het symposium er vijf door historici en vijf door medisch-historici zullen worden gehouden. Tot de sprekers der laatste groep behoren Prof. Erwin Ackerknecht (Zürich), Prof. Luigi Belloni (Milaan), Dr Chr. Probst (München) en ondergetekende. Op dit ogenblik is het uitgewerkte programma nog niet bekend.

Men kan zich afvragen, of ook in ons land de figuur van deze grote Nederlander niet op waardige wijze zou dienen te worden herdacht.

Zolang er geen vereniging bestaat, die in het bijzonder de geschiedenis der geneeskunde beoefent en haar belangen behartigt, valt het te vrezen, dat dergelijke gelegenheden om bij de verdiensten van beroemde Nederlandse geneeskundigen uit het verleden nadrukkelijk stil te staan, verzuimd zullen worden.

En toch is het de plicht ook van onze generatie, die toch ook staat op de schouders van het voorgeslacht, de bewonderenswaardige prestaties van voorgangers uit vervlogen eeuwen in herinnering te houden en hun namen en lessen met ere en hulde door te geven aan hen, die straks de fakkel uit onze handen over zullen nemen.

Gerard van Swieten en Albrecht von Haller hebben er beiden een levenstaak in gezien de erfenis van hun onovertroffen leermeester Boerhaave, gaaf en ongeschonden, verrijkt en verdiept, door te geven aan een geslacht dat het "Orakel" zelf niet meer had gekend. Ook op wie beseft geen "transmuter" te kunnen zijn, rust de plicht althans een "transmitter" te wezen.

L.

INHOUD

	pag.
J. H. Sypkens Smit. Verband en verbinden	1
Jaarverslag 1969	6
Referaten (Theodorus Tronchin)	12
Tentoonstellingen	14
Vraagbaak	16
Cursus "Inleiding tot de Geschiedenis der Geneeskunde"	17
Litterae Novae	18
Internationale congressen	19
Société Internationale d' Histoire de la Médecine	22
Van Swieten-herdenking te Wenen	23